

Vabade litsentside järgmine verstapost - GNU GPL 3. versioon

2005. aasta lõpul andis Vaba Tarkvara Fond teada vaba tarkvara ühe peamise juriidilise aluse, GNU Üldise Avaliku Litsentsi (*General Public License* ehk GPL) uue versiooni väljatöötamist. Eelmise versiooni ilmumisest oli möödunud juba ligi 15 aastat, selle aja sisse jääb ka vaba tarkvara ja vaba kultuuri jõudmine laiema avalikkuse ette sajandivahetuse paiku. Üsna pea esialgsete kavade avalikustamise järel hakkasid kogunema ka vastuolulised arvamused selle ümber – nii USA-s kui ka Lääne-Euroopas suureks kõneaineks saanud tarkvarapatentide ja erinevate tehnoloogiliste piirangumehhanismide (DRM, mida autorikaitsjad loevad kui *Digital Rights Management*, FSF aga kui *Digital Restrictions Management*) vastukaaluna pakuti välja mitmed meetmed, mis välistasid vaba tarkvara kasutamise erinevate piirangute rakendamise korral. Vaba tarkvara pooldajad nägid seda kui õigustatud ja vajalikku sammu suurfirmade ahnuse taltsutamisel, kriitikud aga nägid selles ebamajanduslikkust ning vabaduste piiramist. Käesoleva kirjutise valmimise hetkel ei ole GPLi 3. versioon (GPLv3) oma lõplikus versioonis veel ilmunud – olemas on rida ettevalmistavaid variante ning lõppversiooni ilmumist oodatakse lähikuudel.

GPL senine areng

GPL-i algse versiooni lõi Richard Stallman 1989. aastal – see oli omas ajas täiesti uutlaadi viis tarkvara leviku seaduslikuks sätestamiseks (GPList oli pikemat juttu eelnevates kirjutistes Creative Commons'i ja vabade litsentside kohta). Kaks aastat hiljem, 1991. aastal ilmus GPL 2, millest sai vaba tarkvara üks juriidilisi aluseid (seda on lausa nimetatud vaba tarkvara konstitutsiooniks) paljudeks aastateks; muuhulgas kasutab seda litsentsi ka Linuxi kernel ehk süsteemituum.

GPL 2 tõi sisse rea täpsustusi, ent ilmselt oli peamiseks muutuseks märksa rangem suhtumine levikuvabaduse jätkusuutlikkusse – nn „vabadus või surm“-klausel. Nimelt sätestab GPL 2 oma 8. punktis võimaluse lisada levikupiiranguid riikide osas, mis kasutavad tarkvarapatente või muid seadusanduslikke kaitsemeetmeid, mille tulemusena pole tagatud GPLi poolt nõutavad neli põhiõigust. Seega põhimõtteliselt on GPL 2 kasutaval tarkvaraloojal võimalus lisada enda tarkvara GPL-litsentsile lisaklausel ning selles keelata oma programmi levitamine USA-s, kuna seal on tarkvara patenteerimine lubatud.

See võib tunduda eemaldumisena GPLi üldisest mittediskrimineerivast lähenemisest (nagu varasemates kirjutistes mainitud, ei võimalda GPL rakendada näiteks ärikeeldu), ent FSFi käsitluses on „orjus hüllem kui surm“ ehk tarkvara leviku täielik peatamine on eetilisem lahendus kui tarkvara muutumine mittevabaks (näiteks tarkvarapatendi rakendamise tulemusena). Kuid ka pragmaatilisemast seisukohast vaadates on tegu tõhusa meetmega patendiomanike kohtuasjade vältimiseks – kui mingi vaba tarkvaralahenduse kohtusseandmine patendirikkumise tõttu lõpeb parimal juhul üksnes selle rakenduse leviku peatamisega ning on välistatud selle saamine enda kontrolli alla, mõtleb iga potentsiaalne kaebaja enne mitu korda, enne kui kohtusse läheb – rahalist kasu loota ei ole, küll aga on ette näha (vahel üsna märkimisväärsed) kohtukulused.

Ehk selline praktikas küllalt hästi toimiv kaitsemehhanism ongi üheks põhjuseks, miks GPList on saanud üks vaba tarkvara alustalasid - 1991. aastal kasutas GPLi üksnes GNU tarkvara, peagi aga lisandus Linuxi kernel ning seejärel järk-järgult üha enam vaba tarkvara. Käesoleval ajal on FSF hinnangul umbkaudu 70% vabast tarkvarast (OSS Watch'i andmetel üle 50 000 tarkvaraprojekti) valinud oma litsentsiks GPLi.

GPL versioon 3

GPL 2 on oma efektiivsuselt osutunud äärmiselt edukaks – mitmetel andmetel ei ole GPLi veel kordagi õnnestunud kohtus vaidlustada – enamik vaidlusi on leidnud lahenduse kohtuväliselt, kohtusse jõudnud vähemuse puhul on litsents selgelt vaidlustajad üle mänginud. Siiski on FSF viimastel aastatel tundnud kasvavat muret GPLi algsetest ideedest möödamineku juhtudest eri firmade poolt. Näitena võib tuua GPL-tarkvara kasutamise kinniste ja tasuliste internetiteenuste osutamisel – firmale on see väga kasulik, kuid tarkvara arendanud kogukond ei saa vastu midagi. 2. versiooni loomise ajal oli tasuliste tarkvarateenuste turg alles kujunemas ning seetõttu litsents seda küsimust eraldi ei reguleerinud. Lisaks on üha enam näha ka vaba tarkvara rahvusvahelisemaks muutumine, GPL seevastu on algselt koostatud vastavalt USA seadusandlusele. Ning viimaks vajab paradamat ka erinevate vaba tarkvara litsentside ühilduvus – enamik litsentse sätestab uue tarkvara tuletamise olemasoleva baasil, kuid esialgu võib tekkida probleemi juhtudel, kus tarkvara on tuletatud erinevate olemasolevate vabade tarkvarapakettide baasil ning „vanemad“ on erinevate litsentsidega.

Ent kõige suuremat vastukaja on ikkagi põhjustanud vastuabinõud tarkvarapatentidele ning muudele karmi intellektuaalomandi pooldajate survemeetmetele – neid võiks vaadelda kui loogilist järke 2. versiooni „vabadus või surm“-klauslile.

Üheks peamiseks stiimuliks sai USA-s müüdav TiVo-nimeline digivideo salvestusseade, mille tarkvara põhines Linuxil, kuid mis ei võimaldanud seda suletud riistvara tõttu vabalt muuta (Richard Stallman kasutab selle kohta koguni tuletatud terminit *tivoization* ehk „tivoiseerimine“). Tegu on klassikalise JOKK-skeemiga – litsentsile vastavalt on tarkvara vabalt saadaval, kasutajad saavad koodi uurida ja seda muuta, kuid muudetud programmid enam TiVo peal tööle ei lähe; niisiis ei ole kasutajatel reaalselt võimalik *oma TiVol töötavat* tarkvara muuta. FSF on GPL 3 juures lubanud sellise olukorra ära muuta (kuna TiVo kasutab DRMi info väljapoole kopeerimise takistamiseks ning kuuldavasti ka registreerib kasutaja tegevuse). Samas leiab näiteks Linuxile alusepanija Linus Torvalds, et tarkvaraloojad peaksid piirduma üksnes tarkvara kontrollimisega ega peaks minema riistvara valdkonda – niisiis tema jaoks on TiVo täiesti aktsepteeritav.

DRMi vastased meetmed on FSFi sõnutsi kavandatud nii, et need otseselt ei keela DRM-i kasutamist GPL-tarkvaras, kuid tarkvara peab kasutajale tagama võimaluse vastavad meetmed tarkvarast ise eemaldada (s.t. luua tuletatud versioon, millest on DRM-tehnoloogia kõrvaldatud).

Tarkvarapatentide puhul peaks GPLv3 lisaks eespoolmainitud võimalikule levitamispääsule ka tagama olukorra, kus tarkvaraautor, kelle GPL-programm teeb mingit tema poolt patenteeritud tegevust, ei saa patendi alusel piirata GPLiga sätestatud kasutamise- ja muutmiseõigusi. Seega teatud mõttes püütakse luua litsentsile prioriteetset staatust patendi suhtes.

Veel üheks lahendatavaks probleemiks on n.ö. Affero klausel. Affero Üldine Avalik Litsents (*Affero General Public License*) on 2002. aastal GPLv2-st tuletatud vaba litsents, mis lisaks GPL-i sätetele nõuab ka võrgurakenduste puhul lähtekoodi avalikustamist. FSF on AGPLi üldiselt toetanud, kuid juriidiliste nüansside tõttu osutus see GPL-iga mitteühilduvaks. Ühilduvus loodetakse saavutada GPL 3. versiooniga.

„Versioon X või hilisem“

Tähelepanu tuleks juhtida klauslile, mida kasutavad väga paljud senised GPL-i alusel levivad programmid - „GPL versioon 2 või hilisem“ (*GPL Version 2 or later*). FSF seisukoht on, et litsentside „versioon X või hilisem“ puhul on kasutajal õigus ise valida, millise versiooni (alates X-ist kuni kõige värskemani) sätteid ta järgida soovib. Seega kui GPL 3 lõplikult valmib, on „GPL 2 või hiljem“

tarkvara kasutajatel õigus endal valida, kas järgida 2. või 3. versiooni sätteid. Loomulikult võib ka tarkvara looja ise valida litsentsi – näiteks on Linus Torvalds olnud GPL 3 suhtes küllalt kriitiline ning lubanud jätta Linuxi tuuma litsentsiks GPL 2.

Kokkuvõtteks

GPL 3 jätkab loodetavasti vabade litsentside senist edukat arengulugu – eriti kui viimased uudised arvutivallast näitavad ka suurfirmade (Sun jt) huvi uue versiooni vastu. Samuti on viimasel ajal ka ärimaailmast kuulda kriitilisi noote DRM-i ja muude sarnaste tehnikate aadressil, seega ei pruugi „ahistamissüüdistused“ oluliseks takistuseks osutada. Ja isegi GPL 3 kriitikutel säilib valikuvõimalus jääda eelmise versiooni juurde.

Viiteid

GPL FAQ: Version Two or Later. <http://www.gnu.org/licenses/gpl-faq.html#VersionTwoOrLater>
Stallman, Richard. Presentation at the second international GPLv3 conference, Porto Alegre April 2006. <http://fsfeurope.org/projects/gplv3/fisl-rms-transcript.en.html>
GPL3 Process Definition. Free Software Foundation & Software Freedom Law Center. January 15, 2006. <http://gplv3.fsf.org/gpl3-process.pdf>
Marson, Ingrid. GPL 3 may contain patent retaliation clause. ZDNet UK, September 6, 2005. <http://news.zdnet.co.uk/software/0,1000000121,39216717,00.htm>
The History of the GPL. http://www.free-soft.org/gpl_history/
Stallman, Richard. The GNU Project. <http://www.gnu.org/gnu/thegnuproject.html>
Tepper, Hasso. GPLi mitteametlik tõlge eesti keelde. <http://hasso.linux.ee/doku.php/eesti:litsentsid:gpl>
Open Source Watch UK. <http://www.oss-watch.ac.uk/resources/gpl3consult.xml>